

Diplomáciai védelem a nemzetközi kapcsolatokban

NEMZETKÖZI TANULMÁNYOK SZAK

Schiffner Imola

Projekt azonosító: EFOP-3.6.2-16-2017-00007

6. ÁLLAMPOLGÁRSÁG ÉS DIPLOMÁCIAI VÉDELEM

Olvasólecke

Tanulási útmutató

Tartalom: A lecke bemutatja a diplomáciai védelem nyújtásának egyik feltételét, az állampolgársági szabályt. Kitér az állampolgársági feltétel valamennyi aspektusára és speciális eseteket is vizsgál.

Áttekintésre szánt javasolt minimum időtartam: 15 perc

Tanulásra szánt javasolt minimum időtartam: 25 perc

A témakör vázlata

1. Állampolgárság a belső jogban
2. Állampolgárság a nemzetközi jogban
3. Az állampolgársági feltétel a diplomáciai védelemnél
4. A többes állampolgárság kérdése
5. Speciális állampolgársági kérdések

A témakör általános áttekintése

1. Állampolgárság a belső jogban

Az állampolgárság, mint státusz egy olyan jogviszonyt jelent, mely jogokat és kötelezettségeket létesít az állam és az állampolgár között-(*állampolgársági jogviszony*)

Minden állam maga dönti el kit tekint állampolgárának (*belső szuverenitás*).

Már az 1930-as Hágai Egyezményben is rögzítésre került, hogy minden állam maga állapítja meg a saját joga szerint, kit tekint állampolgárának.¹

Azonban az állam ezen joga nem abszolút természetű. A nemzetközi jog által adott keretek meghatározhatják az állampolgárság kérdésének bizonyos belső jogi meghatározásait, így az állampolgárság megszerzésének kérdését is.

Ennek megfelelően születéssel történő állampolgárság-szerzés esetében a jogi kapcsolat alapja a *ius sanguinis* elve alapján általában a szülők egyikének vagy mindegyikének állampolgársága vagy a *ius soli elve* alapján az egyénnek az állam területén való születése.

Az állampolgárság megszerezhető honosítással is, amelynek esetén gyakran az állampolgárság megadásának feltétele az állam területén meghatározott időtartamú állandó tartózkodási hellyel való rendelkezés, olykor az alkotmányos alapismeretekben való jártasságot igazoló vizsga letétele, az állam hivatalos nyelvének ismerete, esetenként a gyermek, házastárs állampolgársága, tehát a területi, személyes kötődés szükségessége ez esetben is vitathatatlan.

2. Állampolgárság a nemzetközi jogban

Az állampolgárság állami szabályozásának további általános korlátot szabnak a nemzetközi jog elvei. A nemzetközi jog szabályainak, elveinek megfelelő belső jogi szabályozás minden esetben feltétele az állampolgárság más államok által való elismerésének.

Az 1930-as Hágai egyezmény az állampolgársági jog ütközésének egyes eseteiről illetve az 1997. Strasbourgi Egyezmény az állampolgárságról egybehangzóan arról rendelkeznek, hogy:

- Az állam joga meghatározni a feltételeket Pl. EE/1997 – 1. cikk; HE/1930 – 1. cikk
 - Minden személynek joga van valamilyen állampolgársághoz. EE/1997 – 4. cikk a. pont;
- Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 1948 – 15 (1) cikk
- Senki nem fosztható meg állampolgárságától önkényesen. EE/1997 – 4. cikk c. pont -
- Diszkrimináció tilalma. EE/1997 – 5. cikk

¹ 1930. Hague Convention on Certain Question Relating to the Conflict of Nationality Laws, Publication of the League of Nations, V. Legal Questions 1930. V.

2. Az állampolgársági feltétel a diplomáciai védelemnél

The State entitled to exercise diplomatic protection is the State of nationality.

For the purposes of the diplomatic protection of a natural person, a State of nationality means a State whose nationality that person has acquired, in accordance with the law of that State, by birth, descent, naturalization, succession of States or in any other manner, not inconsistent with international law. (Draft articles on Diplomatic protection, Article 3-4.)

Az állampolgárság kérdése a diplomáciai védelem nyújtásának igényével a nemzetközi jog területére kerül át. Mivel a diplomáciai védelem nyújtásának feltétele az állampolgárság, szükséges, hogy ezt az állampolgárságot a nemzetközi jog “megfelelőnek” tekintse.

Az államoktól csak abban az esetben várható el az állampolgárság elismerése, ha az állampolgárság az egyén és az állam közötti valódi kapcsolaton alapul. Amennyiben az általa nyújtott állampolgárság nem effektív, nemzetközi joggyakorlat szerint nem nyújthat diplomáciai védelmet a jogsérelmet szenvedett egyénnek.²

A Nemzetközi Bíróság leghatározottabban a Nottebohm-ügyben³ foglalt állást az effektivitás elve mellett.

Nottebohm úr német állampolgárként Guatemalában élő üzletember volt. 1939-ben a második világháború számára hátrányos következményeitől tartva liechtensteini állampolgárságot szerzett az uralkodó nagyherceg egyedi, kivételes döntésével. Guatemala azonban őt továbbra is ellenséges állampolgárnak tekintette. A világháború kitörése után vagyont Guatemala lefoglalta, őt magát az USA-ba internálta. Liechtenstein kártérítést követelt új állampolgárának.

A Nemzetközi Bíróság szerint igaz ugyan, hogy az állam maga dönt állampolgársága általános szabályairól, a másik állam azonban jogszerűen utasíthatja el a diplomáciai védelem gyakorlását az előbbi állam részéről akkor, ha közte és állítólagos állampolgára között nincs tényleges kapcsolat. A Nemzetközi Bíróság döntése a tényleges kapcsolat “bizonyítékait” az alábbiakban látta: „érdeklődésének középpontja, családi köteléke, közéletben való részvétele, az adott államhoz való kötődése és annak megnyilvánulása gyermekei nevelésében stb.”⁴

² Ganczer Mónika: Állampolgárság a nemzetközi jogban – államutódlás esetén, PhD Disszertáció 2013, Győr.

³ Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala), International Court of Justice, Second Phase, Judgment of 6 April 1955. I.C.J. Reports 1955.

⁴ Ganczer Mónika: Állampolgárság a nemzetközi jogban – államutódlás esetén, PhD Disszertáció 2013, Győr.

Az állampolgárság olyan jogi kapcsolat, amelynek alapja a kötődés társadalmi ténye, a jogok és kötelezettségek reciprocitásához kapcsolódó létezési, érdekbeli, érzésbeli tényleges szolidaritás. Annak a ténynek a jogi kifejezése – mondhatnók –, hogy az egyén, akit megillet, szorosabban kapcsolódik annak az államnak a lakosságához, amely állampolgárságában részesítette, mint bármely más államéhoz. Egy állam azonban csak akkor követelheti meg, hogy az általa ily módon felállított szabályokat egy másik állam el is ismerje, ha ő maga megfelelt az általános célnak, hogy az állampolgárság jogi kapcsolatát az egyénnek az államhoz irányuló tényleges kötődésével ötvözze” (CIJ: Nottebohm ügy, 2ephase, 1955. április 6., Rec., 1955, 23. o.).

Az effektivitás elvének a diplomáciai védelem vonatkozásában való alkalmazása a Nemzetközi Bíróság döntése ellenére erősen vitatott. A kritikusok szerint az állampolgársági feltétel önkényes alkalmazására ad lehetőséget. A nemzetközi szerződési gyakorlat áttekintését követően az állapítható meg, hogy nem jött létre olyan nemzetközi szerződés, amely az effektivitás elvén alapuló szabály írásba foglalásával alátámaszthatná az elv megszilárdulását.

Folyamatosság elve

A State is entitled to exercise diplomatic protection in respect of a person who was a national of that State continuously from the date of injury to the date of the official presentation of the claim. Continuity is presumed if that nationality existed at both these dates. (Draft articles on Diplomatic protection, Article 5.)

A folyamatosság elve alapján a tradicionális felfogásban megkövetelik az állampolgárság meglétét a jogsértés bekövetkezésétől az igényérvényesítési eljárás végéig.

3. A többes állampolgárság kérdése

Az effektivitás elvének alkalmazására kettős vagy többes állampolgárság esetén a **domináns állampolgárság** megállapításánál kerülhet sor. A dominancia egyrészt fennállhat a nem effektív állampolgársággal szemben az effektív állampolgárság javára, vagy ha az egyén két effektív állampolgársággal rendelkezik, a szorosabb kapcsolaton alapuló, vagyis effektívebb állampolgárság javára.⁵

⁵ Ganczer Mónika: Állampolgárság a nemzetközi jogban – államutódlás esetén, PhD Disszertáció 2013, Győr

A domináns állampolgárság elve alkalmazása arra is választ adhat ki jogosult fellépni a kettős vagy többes állampolgár esetében.

A kérdésre adott választ kétféle kell választani. Egyrészt a két állampolgárság szerinti állam szembenállása esetére, másrészt egy harmadik állam és valamely állampolgárság szerinti állam szembenállása esetére.

Nyújtható –e diplomáciai védelem a másik állampolgárságot adó állammal szemben?

Ha a két állampolgárság szerinti állam valamelyike a másikkal szemben kíván diplomáciai védelmet nyújtani, főszabály szerint erre nincsen lehetősége.

A Nemzetközi Jogi Bizottság tervezetének 7. cikke következőképpen fogalmaz:

„Az állampolgárság szerinti állam nem gyakorolhat diplomáciai védelmet olyan állammal szemben, amelynek az egyén szintén állampolgára, kivéve ha az első állam állampolgársága a domináns [...]”⁶

→a kettős állampolgárok követeléseikért való állami felelősség kizárásának elvét érvényesül (*doctrine of the non-responsibility of States for claims of dual nationals*):

A dominancia elve *harmadik államok szemszögéből* viszont már más megítélés alá esik.

A Nemzetközi Jogi Bizottság tervezete szerint:

“A kettős vagy többes állampolgároknak nyújtható diplomáciai védelem olyan harmadik állammal szemben, melynek nem állampolgára a sértett személy. Ha azonban a jogsértő állam egyike az állampolgárságot adó államoknak a diplomáciai védelem joga már csak akkor gyakorolható a kettős állampolgár nevében, ha az igényérvényesítő állam bizonyítja, hogy kapcsolata a sértett személyhez „túlsúlyban” levő, mind a jogsértés pillanatát, mind az igény benyújtásának idejét tekintve.”⁷

5. Speciális állampolgársági kérdések

Mivel a diplomáciai védelem tradicionális felfogása éppen azon a fikción alapul, hogy az állam állampolgárának okozott sérelem az állampolgársági kapcsolat és ennek jogi következményei folytán válik az államot ért sérelemmé, ezért kivételesnek tekinthető a nem-állampolgárnak nyújtott diplomáciai védelem is.

⁶ 1930. Hague Convention on Certain Question Relating to the Conflict of Nationality Laws, Publication of the League of Nations, V. Legal Questions 1930. V.

⁷ International Law Commission, Draft Articles on Diplomatic Protection, 2006. Article 6

És bár a diplomáciai védelem intézménye kezdetben kizárólag az állam állampolgárainak igényérvényesítési lehetőségét jelentette, a nemzetközi jog változó gyakorlata megteremtette az igényt az a védendő személyek körének kibővítésére is.

Így a kodifikációs tervezet anélkül, hogy meghatározná akár a **hontalanok, vagy menekültek** fogalmát, vagy kísérletet tenne jogi helyzetük megállapítására, lehetőséget teremt a diplomáciai védelemre egyetlen feltétellel; ha tényleges kapcsolatot, ebben az esetben jogszerű és tartós tartózkodást igazolnak az egyének.⁸

Bár a kodifikációs tervezetben nem szerepel a nemzetközi szokásjog egyik legismertebb esete a nem állampolgároknak nyújtott diplomáciai védelemre a **hajók személyzetének/legénységének védelme** a hajó zászlaja szerinti állam részéről. Ennek megfelelően minden személyt, aki érintett és érdekelt a hajó működtetésében a hajó zászlaja szerinti állam jogosult diplomáciai védelemben részesíteni.⁹

A Nemzetközi Jogi Bizottság kodifikációs munkálatai során felmerült az ún. **funkcionális védelem** kérdése¹⁰ is, mint a diplomáciai védelem alternatívája.

Bár vannak hasonlóságok az új típusú funkcionális védelem és a diplomáciai védelem között, lényeges különbségek is találhatók.

A diplomáciai védelem mechanizmusa az állam polgárának biztosít jóvátételt az őt ért sérelemre a funkcionális védelmet egy nemzetközi szervezet nyújtja sérelmet szenvedett képviselőjének. Felvetődik mégis a kérdés, hogyan egyeztethető össze esetlegesen ENSZ fellépése azzal a joggal, amivel az állampolgárságot adó állam rendelkezik a diplomáciai védelemmel? Megállapítható, hogy a két jogintézmény jóhiszeműen kiegészíti egymást, hiszen a funkcionális védelem teljesen eltérő szerepet tölt be a nemzetközi gyakorlatban.

Míg a hagyományos értelemben felfogott diplomáciai védelem sokkal inkább tartozik az államok felelősségének témaköréhez, addig a funkcionális védelem számos eddig megválaszolatlan kérdése a nemzetközi szervezetek felelőssége jövőbeli szabályozásának egyik megoldandó területe lehet.

⁸ Nemzetközi Jogi Bizottság tervezete, 8.cikk.

⁹ International Legal Materials 1999. 38 I.L.M., p.1346, para. 106.

¹⁰ Schiffner Imola: A nemzetközi szervezetek által gyakorolható funkcionális védelem, JOGELMÉLETI SZEMLE 12:4 Paper: 16 , 23 p. (2011)

Felhasznált irodalom:

Schiffner Imola: Diplomáciai védelem a nemzetközi jogban, PhD Disszertáció, 2010.

Schiffner Imola: A nemzetközi szervezetek által gyakorolható funkcionális védelem, JOGELMÉLETI SZEMLE 12:4 Paper: 16 , 23 p. (2011)

Ganczer Mónika: Állampolgárság a nemzetközi jogban – államutódlás esetén, PhD Disszertáció 2013, Győr.

Nagy Károly: Az egyének és jogi személyek sérelmére elkövetett nemzetközi jogsértések, In: Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica, (25) 4. pp. 1-66. (1978) Szeged

Nota bene!-Fontos fogalmak

tényleges állampolgárság elve, domináns állampolgárság elve, funkcionális védelem

Önellenőrző kérdések:

Hogyan határozná meg az állampolgárság fogalmát?

Milyen fontos megállapításra jutott a Nemzetközi Bíróság a Nottebohm-ügyben?

Hogyan alakul a többes állampolgárok diplomáciai védelme a nemzetközi jogban?

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.

A tananyag elkészítését az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE